

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק שישי

ברכות הנהנין

סוגיה ג: ברכה על יין ושמן

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה ג: ברכה על יין ושמן

*

רקע

הגמ' עוסקת בהסבר הברכה הראשונה שמברכים על יין ועל שמן, אבל לסוגיה זו יש השלכה גם לגבי הברכה האחרונה שמברכים על יין.

מקורות

- א. גמ' לה: "חוף מן היין... השתא מיהא בטלה דעתו אצל כל אדם"
- ב. ריטב"א ד"ה אמרי חמרא סעיד
- ג. רמב"ם הל' ברכות פ"ח ה"ב
- ד. תלמידי רבינו יונה ו. ד"ה א"נ
- ה. רא"ש פ"א סי' יד, "והיכא דאכל תמרי וסבר דנהמא אכל..." [ו:]
- ה. שו"ע סי' רב סע' א

ריטב"א ד"ה אמרי חמרא סעיד :

אמרי חמרא סעיד. פירוש סועד את הלב ומחזקו. זיין - הוא ממעט הרעב מן הגוף אבל אינו מחזק הלב. ויין מחזק הלב וזהו המסעד, כדכתיב וסעדו לבכם.

הסבר הסוגיה

על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ, חוף מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן. [משנה לה.]

המשנה [לה.] אומרת שעל היין מברכים בורא פרי הגפן, ובגמ' [לה:] אומרים שמואל ור' יוחנן שעל שמן מברכים בורא פרי העץ. הגמ' מקשה מה הבדל בין יין שמברכים עליו ברכה מיוחדת לבין שמן שאין מברכים עליו ברכה מיוחדת, והרי שניהם השתנו לעלויא? מסבירה הגמ' שיין אשתני לעלויא וסועד את הלב, ולכן זכה לברכה מיוחדת, אך שמן אף שאשתני לעלויא אינו סועד את הלב, ולכן מברכים עליו את ברכתו המקורית.

כדי להבין את דברי הגמ', יש להרחיב מעט בדין פירות שהשתנו מצורתם המקורית. מהגמ' [לה.] עולה, שעל פרי כתוש מברכים את ברכתו המקורית, אך מיצי פירות, שהם "זיעה בעלמא" ואין בהם שם הפרי כלל, מברכים עליהם שהכל. שינוי מהותי בפרי, גורם לפרי לאבד את זהותו, ואיבוד הזהות משפיע על הברכה.

יין ושמן הם מיצי פירות, אך כיוון שהם השתנו לעלויא הם אינם "זיעה בעלמא" אלא תכלית הפרי, ולכן אינם מאבדים את ברכת "בורא פרי העץ". יין מפני חשיבותו זכה לברכה מיוחדת ומברכים עליו "בורא פרי הגפן".

נחלקו הראשונים כיצד מברכים על יין מבושל, הרי"ף [שו"ת סי' רצה] ורש"י [מובא בתוס' בבא בתרא צז. ד"ה אילימא] סוברים שמברכים עליו שהכל, התוס' [שם] והרא"ש [בבא בתרא פ"ו סי' י'] סוברים שמברכים עליו "בורא פרי הגפן"¹. מדברי הראשונים עולה שמחלוקת זו תלויה באחת משתי סיבות [שאולי קשורות זו בזו]: א. אם יין מבושל אשתני לעלויא [כך סובר הרא"ש] או אשתני לגריעותא [כך כותבים התוס' בשם רש"י]. ב. אם יין מבושל מוגדר כיון [מתוס' משמע שיון מבושל מוגדר כיון, אך בשבלי הלקט (סי' קמה) מפורש בשם רבינו יצחק שיון מבושל אינו מוגדר יין].

יין זכה לברכה ייחודית מפני שאשתני לעלויא, כשאיבד את שמו כיון או כשאשתני לגריעותא, הוא חוזר להיות "זיעה בעלמא" וברכתו שהכל.

הגמ' [לה:]: אומרת שיון סעיד, אך אין מברכים עליו ברכת המזון מפני שאין קובעים עליו סעודה. מוכיחים מכאן תלמידי רבינו יונה [נ. ד"ה א"ג] והרא"ש [פ"א סי' יד] שאם בירך על יין ברכת המזון, או אפילו ברכת הזן בלבד, יצא בדיעבד ידי חובתו, ואין צריך לחזור ולברך ברכה מעין שלוש. לקמן [עמ' 223-224] נאריך בדין זה.

סיכום

יין ושמן הם "מיצי פירות" אך כיוון שהשתנו לעלויא אין מברכים עליהם "שהכל". ברכת שמן כברכת הזית, אך יין סועד את הלב ולכן יש לו ברכה מיוחדת - ברכת "בורא פרי הגפן". נחלקו הראשונים אם מברכים על יין מבושל "בורא פרי הגפן" או שהוא מאבד מעלתו, וחוזר לדין מיצי פירות שברכתם "שהכל".

תלמידי רבינו יונה והרא"ש סוברים שכיוון שיון סועד את הלב, יוצאים בדיעבד ידי חובת ברכה אחרונה בברכת הזן.

הלכה

השו"ע [סי' רב סע' א] פוסק שמברכים על יין, אפילו כשהוא מבושל, "בורא פרי הגפן".

¹ ראשונים הדנים בשאלה זו, בנוסף לנזכרים כאן ולראשונים על בבא בתרא [צנ]. הם: שו"ת הגאונים [שערי תשובה סימן ד], רבינו יצחק בן גיאת בספר מאה שערים [עמ' ג], רש"י בספר הפרדס [דף יז ע"ב], בעל העיטור [ח"ב דף קלב ע"ד], המנהיג [הלכות פסח אות נג], המכריע [סימן כד], ריטב"א [עבודה זרה כט: ד"ה אמר רב חסדא], ראבי"ה [ח"ב סימן תכג] ואור זרוע [ח"א סימן קסב].